

İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE TÜRKÇE DİLBİLGİSİ BETİMLEMELERİNİN GÖRÜNÜMÜ

Özgür Aydın

Bugün Türkçe dilbilgisi kitaplarının kapaklarına bakarak ilk bakışta farklı kitaplar olduklarını sanabilirsiniz. Ama, bu kitaplar konu sıralanışı, terim kullanımı gibi yönlerden farklı gibi görünseler de hepsi aslında öze aynıdır. Tüm bu kitaplar, temelleri aslında, Thrax'ın dilbilgisine dayanan Batı'nın geleneksel dilbilgisi anlayışı benimsenerek hazırlanmıştır. Bunun için de, Batı dillerinde görünen ayrımlar, sınıflandırmalar olduğu gibi Türkçe dilbilgisi kitaplarına aktarılmıştır. Dolayısıyla, bu dilbilgisi betimlemelerinin kimi tutarsızlıklar sergilemesi aslında çok şaşırtıcı değildir.

Bir dilbilgisi betimlemesinin tutarlı olup olmadığını test etmenin basit olarak iki yolu olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, bu betimlemeyi bilgisayar ortamına aktarmaktır. Eğer bu betimleme bilgisayar ortamında sonuçlar verebiliyorsa dilbilgisi yapısal olarak yeterli demektir. Diğer yol, çok daha belirleyicidir. Bu da dilbilgisini eğitime uygulamaktır. Dilbilgisi betimlemesini öğrencilerinize öğretebiliyorsanız, onlar da öğrenebiliyorlarsa dilbilgisinin tutarlı olduğunu söyleyebilirsiniz. Hele, bu dili ikinci dil olarak öğretiyorsanız dilbilgisi betimlemesinin ne derece yeterli olduğunu çok daha iyi gözleme şansına sahipsinizdir. Çünkü, Türkçe'yi anadili olarak öğreten bir öğretmen, belki dilbilgisini öğretmediğinin farkında bile olamayabilir. Oysa ikinci dil olarak bu dili öğretiyorsanız bunun farkında olamamanıza olanak yoktur.

Bize öyle geliyor ki, geleneksel yaklaşım temelli dilbilgisi anlayışımız her iki testte de başarısız durumdadır. Bunu ilk bakışta, Türkçe öğretimi sırasında gözlemleyebilirsiniz. Şimdi, kısaca, Türkçe öğretimi açısından dilbilgisi betimlemelerimizin görünümüne bakalım.

Dilbilgisinde durum kavramı

Yabancılar için hazırlanmış ders kitaplarında ya da dilbilgisi kitaplarında durum ekleri çoğunlukla tümceden bağımsız ele alınır. Örneğin, *yalın durum* için, yabancılar yönelik hazırlanmış bir kitapta tanım şöyle yapılmaktadır:

“İsmi, durum eklerinden hiç birini almamış olan durumudur. Yalın durumda isim, doğrudan doğruya bir nesneyi karşılar: *ev, oda, sınıf, arkadaş, kardeş, dost* gibi.”

Bu görünümüyle, *yalın durum* sözcüğün asıl biçimi olarak düşünülüyor gibidir. Oysa yalın durumun tümce içindeki başka öğelerle ilişkisi olmalıdır. Ona bu durumu yükleyen bir öge bulunmalıdır. Dolayısıyla, *yalın durum* ile, örneğin *belirtme durumu* arasındaki ayrım net olamamaktadır. Öğrenciler şu tümce çifti arasındaki ayrımı ayırt etmekte çoğu zaman zorlanırlar:

- (1) a. Ali kitap okudu.
b. Ali kitabı okudu.

Birinci tümcede geleneksel dilbilgisi anlayışıyla *Ali* gesi *yalın durum*dadır. Aynı şekilde *kitap* gesi de *yalın durum*dadır. İkinci tümcede ise *kitap* gesi $-(y)İ$ ekini aldığından *belirtme durum*dadır. Bu açıklama, ilk bakışta geleneksel dilbilgisi eğitimi görmüş anadili konuşurlarına anlamlı gibi gelebilir. Ancak, Türkçe öğrenmekte olan bir ğrenci için (1a) rneğinde hem *Ali* hem de *kitap* gesinin *yalın durum*da olması hiç de o kadar anlamlı değildir. *Okumak* eylemi her iki tümcede de *kitap* gesine belirtme durumu yüklüyor olmalıdır. Öyleyse, Türkçe’de bir sıfır biçimbirim ($-\emptyset$), bir de $-(y)İ$ ekiyle gösterebileceğimiz iki belirtme durumu olduğu yönünde bir açıklama ğrenci için daha *anlaşılır* gibidir (Aydın 1997).

Yine $-\emptyset$ biçimbirim ile gösterilen *yalın durum* ise, Türkçe’de sadece özne konumundaki ögelere eklenmektedir. Türkçe’nin *yalın durum* ile ilgili bu görünümünü bir Japon ğrenci kendi dilinden *farklı* görebilir. Çünkü kendi dilinde özne konumundaki ögelere eklenen bu durum soyut değildir. Ancak aynı Japon ğrenci, Türkçe’de özne konumundaki ögelere sesbilimsel olarak gerçekleşmiş bir ek eklendiğini de görebilmektedir. Bu ek geleneksel dilbilgisinin *tamlayan* olarak adlandırdığı ekten başka bir ek değildir. (2)’deki gibi tümcelerde, yabancı öğrenciler, itmcenin öznesi konumundaki *Ayşe* gesine niçin *tamlayan durumu* yüklendiği sorusuna, kendileri için hazırlanan kitaplarda, yanıt bulamamaktadırlar:

- (2) Ali [Ayşe’nin geldiğin]-i biliyor

Tamlayan durumu ile ilgili bir başka sorun, bu ekin kimi ilgelerle kullanımında ortaya çıkar. (3)’teki örnekler için “tamlayan eki adıları kimi ilgelere bağlar” açıklamasının yeterli olmadığı açıktır:

- (3) a. Ayşe için
b. *Ayşe’nin için
c. *sen için
. *senin* için

‘İçin’ ilgecinin, adılara *tamlayan durumu*, adlara da *yalın durum* yüklendiği yönündeki açıklama çok tutarlı bir açıklama değildir. Doğrusu, bu ilgecin her iki ögeye de *tamlayan durumu* yklendiğidir. Öyleyse, Türkçe’de belirtme gibi, iki tamlayan durumundan söz etmek gerekir: $-\emptyset$ biçimbirim ve $-(n)İn$. Aslında, bu, öğrenciler için çok daha anlaşılır bir açıklamadır. Çünkü, kendi dillerinde de benzer görünümler bulunmaktadır. Örneğin İngilizce’de belirtme durumunun adılarda somut olarak, diğer A’lerde ise soyut olarak bulunduğunu (4)’teki örneklerde görüyoruz (Haegeman 1994:156):

- (4) a. for Ayşe
b. *for he
c. for him

İtmce kavramının eksikliği

(2)’deki örnekte, öğrencilerin itmcenin özne konumundaki ögeye niçin tamlayan durumu yüklendiğine ilişkin sorularına tekrar dönelim. Elbette, bunun yanıtını verebilmek için öncelikle itmce kavramının dilbilgisi kitabında bulunması gerekecektir. Ancak, kitaplarda böyle bir kavrama değinilmemektedir, dolayısıyla da böyle bir tümceyi öğrencinin üretebilmesi için verilen

bilgiler yetersiz kalmaktadır. Örneğin, böyle bir tümceyi öğrencinin üretebilmesi için verilen bazı bilgiler, yabancılar için hazırlanmış bir kitapta *sıfat-fiil* başlığı altında şöyle sunulmaktadır:

“Bu ekler ile fiillerden, sıfatlar ve isimler yaparız: *geçmek: geçen gün, çıkmak: çıkar yol, çıkmaz sokak ...*

Sıfat-fiil eklerinin çoğu, zaman ekleridir: *gelecek yolcu, dinmez ağrı, çalar saat ...*

-an (-en) sıfat-fiil eki daha çok şimdiki zaman anlamı verir: *hazırlanan rapor, dalgalanan bayrak ...*

Fiillerin çoğu, sıfat-fiil eklerinin hepsini almazlar. Bu yüzden sıfat-fiil eklerini fiiller ile beraber öğreniriz: *Destursuz bağa gireni sopa ile kovarlar. Akacak kan damarda durmaz ...*

Sıfat-fiil eklerini bazan isim gibi kullanırız: *Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. Paralarını çalana ceza verdiler. Parayı veren düdüğü çalar”*

Şimdi bu bilgilerden yararlanarak öğrencinin tümce üretmesi olanaklı mıdır? Aynı tarihsel köke bağlandıkları için, burada türetim ekleri ile sıfatlaştırma ekleri birlikte ele alınmış, sıfatlaştırma dönüşümünün açıklanmasına *geçen gün, çıkmaz sokak* gibi örneklerle başlanmıştır. Böylece öğrenci, bir tümceyi sıfat içtümcesi yapmak ile bir sözcükbirimin tarihsel oluşumunu birlikte değerlendirmek zorunda kalmaktadır.

Çoğu yabancı öğrencinin zihinlerini bulandıran bir başka açıklama da sıfat-fiil eklerinin çoğunun zaman eki olduğu açıklamasıdır. Bu örneklerdeki -(y)EcEk, -mEz eklerinin zaman ekleri olduğu yönündeki açıklama öğrencinin bu yapıyı öğrenememesi için aslında yeterli bir açıklamadır.

Yine “eylemlerin çoğu ‘sıfat-fiil’ eklerinin hepsini almaz” açıklaması ve dolayısıyla “sıfat-fiil eklerini fiiller ile beraber öğreniriz” yaklaşımı bu eklerin adeta türetim eki olduklarını söyler gibidir. Dolayısıyla, bu açıklamalar (5)’teki tümceler arasındaki ayrımı açıklamakta zorlanır:

- (5) a. Yarın adam *gelecek*.
b. Yarın *gelecek* adam arkadaşım.
c. Adam benim oraya *geleceğimi* söyledi.
ç. Türkçe dilbilgisinin *geleceği* tartışılıyor.

-(y)En ekinin bildirdiği zaman ile ilgili de çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Yabancılar için hazırlanmış bir kitapta bu ekin *şimdiki zaman* belirttiği, bir başka kitapta *geniş zaman* belirttiği, bir başkasında ise *durum* belirttiği söylenmektedir. Yine -DİK eki için de söz konusu kitaplarda geçmiş zaman bildirdiği açıklaması yer almaktadır. Bu kitaplardaki açıklamalara göre, yabancı bir öğrenci (6)'daki tümceleri *yanlış* olarak değerlendirecektir:

- (6) a. Dün *konuşan* adamı tanıyor musun?
b. Şu anda *konuştuğu* adamı tanıyor musun?

Oysa birbirinden bağımsız pek çok dilbilimsel çalışmada bu eklerin aslında *zaman* değil *görünüş* belirttiği açıklaması yer almaktadır (Kennelly 1990; Erguvanlı-Taylan 1993; Dietrich 1995). -(y)En ve -DİK eki arasındaki ayrımın zaman ayrımı olduğu yönündeki açıklama, öğrencilerin bu tümceleri üretebilmesini ve anlayabilmesini zorlaştırmaktadır. (6)'da verilen örneklerdeki tümce çiftinin ayrımını açıklamada içtümce kavramına ve dolayısıyla derin yapılarla başvurmadan başka çare yok gibidir. Ancak o zaman, öğrenci birinci tümcede, içtümcedeki özne konumundaki AÖ'nün, ikinci tümcede de özne konumunda olmayan AÖ'nün *baş ad* olduğunu görebilir. Bunu (7)'de görebiliyoruz:

- (7) a. Sen [*adam* dün konuş-] adamı tanıyor musun?
b. Sen [o şu anda *adamla* konuş-] adamı tanıyor musun?

(5b) ve (5c)'deki tümceler arasındaki ayrım da, söz konusu anlayışta 'bu eklerin bazan da isim yaptıkları' yönündeki bir açıklamayla geçirilmiştir. Buna koşul olarak, -(y)En ekinin de (8a) örneğindeki gibi tümcelerde adlaştırma yaptığı açıklanmaktadır. Oysa bu tümcede bir eksiltme, bir silme söz konusu olduğu çok açıktır:

- (8) a. Paralarımı çalana ceza verdiler.
b. Paralarımı çalan (adam)a ceza verdiler.

Geleneksel dilbilgisi anlayışında, 'fiilimsiler' başlığı altında ele alınan sınıflandırmalar da Türkçe öğreniminde önemli sorunlar yaratır. Adlaştırma yapan ekler *isim-fiiller*, sıfatlaştırma yapan ekler de *sıfat-fiiller* başlığı altında sunulur:

İsim-fiiller	-mE -mEk -(y)İş
Sıfat-fiiller	-(y)En -(E/İ)r -mEz -Dİk -mİş -(y)EcEk

Böylece öğrenci, (9)'daki tümcelerde, köşeli parantez içindeki içtümceleri sıfat içtümcesi olarak öğrenecektir:

- (9) a. Müdür [öğretmenin gelmeyeceğın]-i söyledi.
b. [Öğretmenin gelmediğđ] doğruymuş.
c. Müdür [öğretmenin gelip gelmediğđn]-i sordu.

Zaman, kip ve görünüş

Geleneksel dilbilgisinin Türkçe öğrenimindeki önemli bir sorunu da zaman ve kip konusunda karşımıza çıkar. Geleneksel dilbilgisi anlayışı, örneğın -(İ)yor ve -(y)EcEk eklerini şimdiki ve gelecek zaman ekleri olarak değerlendirir ve (10)'daki tümceler, buna göre sırasıyla şimdiki ve gelecek zamanı yansıtır.

- (10) a. Ayşe ders çalışıyor.
b. Ayşe ders çalışacak.

Öğretimde buraya kadar bir sorun yok gibidir. Sorun, öğrenciye geleneksel dilbilgisindeki bileşik zamanları anlatmaya başladığınızda çıkar. Geleneksel dilbilgisi bileşik zaman terimiyle iki ayrı zamanın birlikteliğini kasteder. Öğrenciler ders kitaplarında şöylesi tanımlar görürler: "Fiillerin bileşik zamanları, ya iki zamandan ya da bir dilekle bir zamandan oluşur". "İki zamandan oluşan bileşik zamanlar"a (11)'deki örnekleri verebiliriz:

- (11) a. Ayşe ders çalışıyordu.
b. Ayşe ders çalışacaktı.

-(y)EcEk eki gelecek zamanı, -(İ)yor eki şimdiki zamanı gösteriyorsa, (11)'deki tümcelerin nasıl olup da geçmiş zamanı aktarabildiği öğrenciler için önemli bir sorun durumuna gelebilir. Aslında, geleneksel dilbilgisi anlayışının *bildirme* ve *isteme* kipleri ayrımında *zaman* ve *kip* kavramları çok karmaşık ve tutarsız olarak sunulmuştur. Burada ayrıntılarına girmeden, sadece bildirme kipinin belirli bir zaman kavramı taşıdığı, isteme kiplerinin ise bir zaman kavramı taşımadığı yönündeki tutarsız açıklamalar vurgulanabilir. Ama geleneksel dilbilgisinin asıl unuttuğu bir kavram vardır ki, bu da ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde yokluğu ilk bakışta hissedilebilecek bir kavramdır. Bu kavram, yukarıdaki tümceleri açıklamamız için gereken *görünüş* kavramıdır. (10)'daki örneklerde geçmişdışı zamanı yansıtan bir -Ø biçimbirim, (11)'deki örneklerde de geçmişini yansıtan -(y)Dİ zaman ekinin olduğu öğrencilere çok daha anlamlı gelmektedir. Buradaki -(y)EcEk ve -(İ)yor eklerinin de *görünüş* kavramı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Görünüş kavramının yanı sıra *kip* ile ilgili de sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin, *görünmeyen geçmiş zaman* ya da *belirsiz geçmiş zaman* olarak adlandırılan -mİş kipini geçmiş zaman olarak öğrenen öğrenciler çoğu zaman (12)'deki tümcelerin de sadece geçmiş zamanı yansıttığını sanmaktadırlar:

- (12) a. Ali ders çalışacakmış.
b. Ali ders çalışıyormuş.

İsteme kipleri içinde ele alınan dilek-şart kipi için de benzer bir kargaşa yaşanmaktadır. (13)'teki tümcelerdeki -sE ekleri geleneksel dilbilgisinde özdeş görünür:

- (13) a. Ayşe ders çalışırsa sınıfını geçer.
b. Ayşe ders çalışsa!

Bir koşul ulacı olan -sE ile dilek kipi olan -sE eki aslında aynı tarihsel köke bağlı olsalar da bu ekler tümüyle farklı yapısal özellik gösterdiklerinden bu eklerin hem dilbilgisi betimlemesinde hem de öğretimde ayrılması gerekmektedir. Öğrencilere (14)'teki yapı öğretildiğinde ve bu yapıdaki içtümcenin belirteç içtümcesi olduğu söylendiğinde, öğrenciler tarafından bu tümcenin, (13a)'daki tümceden ne farkı olduğunu sorulacaktır:

- (14) Ayşe ders çalıştığı takdirde sınıfını geçer.

Geleneksel dilbilgisinde ad tümceleri

Yukarıda geçmişdışı zamanı -Ø biçimbirim ile açıklamanın öğrencileri Türkçe'nin ekleri konusunda soyut bir dünyaya soktuğu düşünülebilir. Oysa geleneksel yaklaşımla dilbilgisini öğrenen öğrenciler tüm engellemelere karşın zaten kendi kendilerine -Ø biçimbirimi keşfetmektedirler. Daha en başta kişi eklerini öğrenirken üçüncü tekil kişi ekinin -Ø biçimbirim olduğu hemen görülür. Ancak, yabancılara yönelik hazırlanmış kimi ders gereçlerinde -Ø biçimbirim ekinden söz edilmez, tam aksine buraya sesbilimsel olarak gerçekleşmiş bir biçimbirim ekleme yoluna gidilir ve bu boşluğa -Dİr eki yerleştirilir. 'Ekeylem' ya da 'imek eylemi' olarak adlandırılan bu yapı (15)'teki gibi gösterilmektedir:

- (15) zengin-im
zengin-sin
zengin (-dir)
zengin-iz
zengin-siniz
zengin-ler

Özellikle Hint Avrupa dillerini konuşan öğrencilerin anlamakta güçlük çektikleri *Ayşe zengin* örneğine benzer tümceler dilbilgisi kitaplarında ‘ad tümcesi’ olarak adlandırılır. Bu tür tümcelerde, örneğin anadili İngilizce olan bir öğrenci *to be* eylemine koşut bir eylem aramaktadır. Ona, elbette ki, Türkçe’nin İngilizce’den farklı bir dil olduğunu, Türkçe’de ad tümceleri olduğunu, dolayısıyla Türkçe’de bu tümcelerde eylem bulundurulmadığı söylenebilir. Ancak, sonraki bir derste öğrenciye *Ayşe zengin* tümcesini bir içtümceye dönüştürmesini istediğimizde, karşısına -üstelik kendi anadilindekine de koşut- bir *olmak* eylemi çıkacaktır:

- (16) Ben [Ayşe’nin zengin olduğun]-u biliyorum.

Öyleyse, *Ayşe zengin* tümcesine benzer tümcelerde Sezer’in (1987) soyut bir *olmak* eyleminin bulunduğu önerisini kabul etmek gerekir. Ancak, bunu da öğrencilerin bir başka *olmak* eylemi ile karıştırdıkları gözlenmektedir. (17)’deki örneklerdeki *olmak* eylemi sözünü ettiğimiz ilgi eyleminden farklı bir *olmak* eylemidir:

- (17) a. Ayşe at yarışından zengin oldu.
b. Ben [Ayşe’nin at yarışından zengin olduğun]-u biliyorum.

Gizli özneler

Aslında geleneksel dilbilgisi, görünmeyen *gizli* bir eylemden söz etmemesine karşın görünmeyen *gizli* bir öznenen söz eder. Bu, adıl düşüren dillerde görünen *gizli özne* ya da *kiçik adıldır*. Öyleyse, bu yönüyle, boş ulam kavramına alışık olan geleneksel dilbilgisinin bir başka boş ulamdan da söz etmesi gerekirdi. İkinci dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin çoğunlukla sorunlar yaşadığı bu boş ulam *Yönetme ve Bağlama Kuramında büyük ADIL* olarak söz edilen ulamdır. Örneğin öğrenciler (18)’deki tümcede bir adıl bulunabilirken, (19)’daki tümcede niçin adıl bulunamadığını geleneksel yaklaşımla yazılmış ders kitaplarından öğrenemezler.

- (18) a. Ayşe [onun ders çalışmasın]-ı istiyor.
b. Ayşe [adıl ders çalışmasın]-ı istiyor.

- (19) a. *Ayşe [onun ders çalışmak] istiyor.
b. Ayşe [ADIL ders çalışmak] istiyor.

Aynı şekilde, yine öğrenciler, (20)’deki tümcelerden birincisinde *yemek yapma* işini *kadının* yapacağı, ikincisinde ise *kocasının* yapacağı yargısına nasıl varılabileceğini, bu kitaplardan öğrenememektedirler.

- (20) a. Kadın_i kocasına_j [ADIL_i yemek yapma]-ya söz verdi.
b. Kadın_i kocasını_j [ADIL_i yemek yapma]-ya ikna etti.

Tümcede sözcük dizilişi

Öğrencilere Türkçe’de sözcük sıralanışının ÖNE dizilişinde olması gerektiği yönündeki açıklama hemen hemen her kitapta bulunan yerleşmiş bir açıklamadır. Ancak, zaman zaman öğrenciler (21b-e)’de görünen türdeki tümcelere de rastlarlar:

- (21) a. Ali camı kırdı
b. Ali kırdı camı
c. Camı Ali kırdı
ç. Camı kırdı Ali
d. Kırdı Ali camı
e. Kırdı camı Ali

Yukarıdaki tümceleri bir öğretmen sınıfta tahtaya yazdığında pek çok öğrencinin şaşkınlık içinde tahtaya bakacağı açıktır. Bu şaşkınlık, Türkçe sözdiziminin bu özelliğinden kaynaklanmamaktadır. Öğrenciler, bir Türkçe öğretmeni nasıl oluyor da böyle *yanlış* tümceleri tahtaya yazabiliyor, buna şaşıracaklardır. Çünkü ders kitaplarında ya da yabancılar için yazılmış dilbilgisi kitaplarında Türkçe’nin bu özelliğine hiç yer verilmez. Verilse bile, bu tür tümceler *kurallı tümcenin* karşıtı olarak *devrik tümce* olarak adlandırılan yapılar içinde kısaca sunulur. Örneğin öğrencilerin başvurduğu bir dilbilgisi kitabında bu durum şöyle açıklanmaktadır:

“Kültür dilinde kurallı cümleler kullanırız. Kurallı cümlede özne başta, fiil sonda, tümleçler ortada, nesne fiile yakın bulunur. Makaleler, ders kitapları, ilmî ve resmî yazılar bu esasa göre yazılır.

Tiyatro eserlerinde, konuşmalarda, bazı hikâye ve romanlarda bu esasa uyulmaz. Cümlede önemli olan kelime başta söylenir.”

Geleneksel terimle “kurallı” olarak adlandırılan tümcelerin sadece “kültür dili”nde kullanıldığı yönündeki saptamayı bir kenara bırakıp tümcede önemli olan ögenin başta söylendiği yorumuna değinelim. Örneğin, yukarıdaki *Camı Ali kırdı* tümcesi için böyle bir yorum geçerli midir? Üstelik adlandırma da tuhaftır: "Kurallı" tümcenin karşıtının "devrik" değil, "kuralsız" olması gerekmez miydi? Ayrıca devrik tümce çoğu kez "yüklemi sonda olmayan tümce" olarak tanımlanır. Öyleyse *Camı Ali kırdı* tümcesi ne tür bir tümcedir? Uzun'un (1998b:78) deyiimiyle *yitik tümce* mi?

Sonuç

İkinci dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilere dilbilgisinin, dildeki **ilkeleri** anımsatması, **değiştirgenleri** de üretime olanak verecek biçimde açıklaması gerekir. Ancak, eğitime yönelik hazırlanan kitaplar, geleneksel dilbilgisi anlayışını temel aldıklarından böyle bir amaca göre hazırlanmamışlardır. Kuralcı dilbilgisi anlayışı ile yazılmış bu kitaplardan öğrenci ne yapmaması gerektiğini öğrenmesine karşın, ne yapması gerektiğini bir türlü öğrenememektedir.

İkinci dil olarak Türkçe öğreten Türkçe öğretmenlerimiz de yabancılarla Türkçe öğretirken bu sorunları hissetmekte ve geleneksel dilbilgisinin sınırlarını zorlamaktadırlar. Anadili öğretmenlerinin de böyle bir dilbilgisi anlayışından bir rahatsızlık duydukları açıktır, ama geleneksel dilbilgisinin tutarsızlığının ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde çok daha açık görüldüğü yadsınamaz.

Kısmen de olsa, çağdaş dilbilgisi yaklaşımlarının ikinci dil olarak Türkçe öğretimi gereçlerinde görülmesi bu savımızı doğrular gibidir. Bu gereçlerden burada aklımıza hemen gelen **Underhill**'in

(1976) dilbilgisi kitabı, **Vandewalle**'nin (1987) ve **Sebuktekin**'in ders kitaplarıdır. Bu kitaplar **Chomsky**'nin ölçünlü kuramını temel almış kitaplardır. Ancak bu kitaplar da çok yeni kitaplar değildir. Yazıldıkları tarihten bu yana dilbilim kuramlarında önemli değişiklikler olmuştur. Ancak, burada ilginç olan, yabancıları temel almış bu kitaplardaki bilgilerin o tarihten bu yana dilbilgisi kitaplarımıza yansımamış olmasıdır. Bu bakımdan biz, ikinci dil olarak Türkçe öğretiminin çağdaş anlayışta bir dilbilgisi kitabı yazılması için itici bir güç olacağına inanıyoruz.

İngilizce'nin de dilbilgisi kitapları ve dilbilgisi anlayışı özellikle İngilizce'nin öğretiminin yaygınlaşmasıyla birlikte gelişmiştir. Ancak bu gelişmenin dilbilim kuramları ışığı altında olduğunun altını çizmek gerekir. Örneğin daha 1964 yılında **P. Roberts** *English Syntax* (İngilizce Sözdizimi) adlı yapıtıyla Chomskyci dilbilgisinin ilk versiyonunu anadili eğitimine uygulamıştır. Daha sonra 1965 yılında **Owen Thomas** *Transformational Grammar and Teacher of English* (Dönüşümsel Dilbilgisi ve İngilizce Öğretmeni) adlı kitabıyla anadili olarak İngilizce öğreten öğretmenlere seslenmiştir. Sonraları, 1971 yılında **Diller**, *Generative Grammar, Structural Linguistics, and Language Teaching* (Üretici Dilbilgisi, Yapısal Dilbilim ve Dil Öğretimi) adlı yapıtını yayımlamıştır. Günümüzde de dilbilim kuramlarının yansımaları dil öğretiminde, dolayısıyla dilbilgisi kitaplarında görülmektedir.

Son olarak, bir arzumuzu dile getirelim: Hasan-Âli Yücel Türkçe dilbilgisi konusunda, 1940 yılında okullara Türkçe dilbilgisi sormacası düzenlemiş ve Tahsin Banguoğlu ile Ragıp Özdem'e Türkçe dilbilgisi ana kitabının yazılması görevini vermişti. 12 Kasım 1940'taki bir demecinde şöyle demekteydi Hasan-Âli Yücel (1993:71):

"1940-41 ders yılı, dilbilgisi öğretimimiz için bir sınama yılı olacaktır. Sormaca yanıtları sınıflandırılıp olabildiğince eksiksiz bir dilbilgisi ana kitabı elde edildikten sonra o temel çerçevesinde çeşitli sınıflara özgü ders kitapları yapılmak üzere yarışmalar açacağız. Böylece, Türk dilinin bağlı olduğu öz kurallar bir taraftan önemli bir araştırmaya konu olacak, diğer taraftan Türk gençliğini ulusal bilincin bu yönünde de bilgi sahibi edecek ve uyandıracak klasik kitaplar oluşturulacaktır."

Bizim de arzumuz –çok geç kalınmış olsa da- Hasan Âli Yücel'in bundan altmış yıl önce yaptığı atılıma benzer bir atılımı bugünün Milli Eğitim Bakanlığının yapmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Ö.** 1997. 'Türkçe'de belirtme durumu ekinin öğretimi üzerine bir gözlem'. *Dil Dergisi*, sayı 52, Ankara:5-17.
- Dietrich, A.P.** 1995. 'An analysis of subordinate clauses in Turkish'. *Dilbilim Araştırmaları 1995*: 182-196.
- Erguvanlı-Taylan, E.** 1993 'Türkçe'de -DİK ekinin yantümcedeki işlevi üzerine'. *Dilbilim Araştırmaları 1993*: 161-71.
- Haegeman, L.** 1994. *Introduction to Government and Binding Theory*. Oxford: Blackwell.
- Kennelly, S.** 1990. 'Theta government in Turkish: Effects on IP dominated by DP'. *Glow Workshop SOAS*, London.
- Sezer, A.** 1987. 'On Turkish verb of relation'. *Studies on Modern Turkish* (yay. H.E. Boeschoten, L.Th. Verhoeven). Tilburg University Press: Tilburg.
- Sezer, A.** 1994. 'Anadili öğretiminde dilbilimin yeri'. *Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları: 113-128.
- Underhill, R.** 1976. *Turkish Grammar*. Cambridge, Mass.
- Uzun, N.E.** 1998a. Türkçede görünüş/kip/zaman üçlüsü. *Dil Dergisi*, sayı 68, Ankara: 5-22.
- Uzun, N.E.** 1998b. *Dilbilgisinin Temel Kavramları: Türkçe Üzerine Tartışmalar*. Ankara.
- Vandewalle, J.** 1987. *Cursus Turks 1*: Brugge.
- Yücel, H. A.** 1993. *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.